

УДК: 341.981:347.7

CERIF: S 142, S 144, S 150

ТИП РАДА: ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.55836/PiP_24202A

др **Маја СТАНИВУКОВИЋ***
редовни професор Универзитета у Новом Саду –
Правног факултета, Србија

НОВИ МЕЂУНАРОДНИ ПРИВРЕДНИ СУДОВИ

Сажетак

У овом раду, аутор даје преглед главних одлика међународних привредних судова, њиховој састава и надлежности, са крајњим освртом на изворе међународног приватног права који обезбеђују признање и извршење њихових одлука у иностранству. Међународни привредни судови су национални судови међународне надлежности. Карактерише их извесна интернационализација која се огледа у могућности да воде послику на енглеском језику и у пореклу судија, који су, у неким од њих, странци држављани. Поједини међународни привредни судови суде по правилима *common law*-а, мада им је седиште у државама чији је правни систем заснован на континенталном праву или на шеријату. Правила послику прећвином ових судова инкорпоришу елементе арбитражних правила послику и алтернативних начина решавања спорова. Надлежни су, уопштено говорећи, за привредне спорове са међународним елементом, а као основ територијалне (међународне) надлежности признају исани споразум странака. При томе, као услов за њуноважну проројацију не послава се било каква веза са државом седишта суда.

* Електронска адреса аутора: M.Stanivukovic@pf.uns.ac.rs.

Кључне речи: *Међународно приватно право. – Међународна трговинска арбитража. – Међународни привредни судови. – Привредни спорови с међународним елементом.*

I Увод

У савременом свету у коме су распрострањени прекогранични правни послови, уговорне стране које су приватна правна и физичка лица немају на располагању опцију да се обрате неком међународном суду. Улогу међународних судова за ову врсту спорова (грађанскоправне и привредноправне спорове са иностраним елементом) преузеле су на себе арбитражне институције које организују такозвану међународну трговинску арбитражу.¹ Арбитраже се разврставају на међународне и унутрашње по предмету спора. Национални судови, осим ретких изузетака, нису били атрактивна опција за пословне људе који су желели да унапред предвиде надлежни форум за решавање својих спорова. Сматрало се да они нису довољно специјализовани и обучени о правилима међународне трговине и улагања, да су везани формализмом домаћег процесног и колизионог права и да им због везе са једном од страна у спору недостаје неутралност. Додатна препрека ширем уговарању надлежности националних судова био је језик поступка који је наметао потребу да се ангажују локални правни заступници, а постојао је и проблем са извршењем судских одлука у иностранству.

Свет се мења, па тако и претпоставка да државни судови немају шта да понуде у домену решавања међународних привредних спорова више није тачна. Почетком миленијума, а последњих година све масовније, оснивају се специјализовани државни судови за међународне привредне спорове. Можемо рећи да ничу као печурке после кише. Назваћемо их према њиховом називу у страној литератури (*international commercial courts*), међународни привредни судови, скраћено МПС-ови, мада као што ћемо видети, није реч о истински међународним судовима.² Тако је празнина у понуди одговарајуће судске надлежности за међународне привредне спорове попуњена оснивањем нове врсте специјализованих

1 Stavros Dimitropoulos, Georgios Brekoulakis, „International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication – An Introduction“, *International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication* (eds. Stavros Dimitropoulos, Georgios Brekoulakis), Cambridge, 2022a, 10.

2 Мада се термин „commercial“ тачније преводи као „трговински“ или „трговачки“, сматрала сам да може да се користи и термин „привредни“ који је код нас уобичајен за ову врсту специјализованих судова.

државних судова. Српској правничкој јавности неке од новооснованих судова је представио Балша Стевановић у чланку објављеном 2021. године у часопису *Право и привреда*.³

Број академских и стручних радова у иностранству посвећених овом феномену расте, а појавило се и неколико монографија. Једна од њих је књига „Међународни привредни судови: будућност транснационалног суђења“, уредника Димитропулоса и Брекулакиса, у којој се разматрају узроци пролиферације и главне карактеристике међународних привредних судова.⁴ Књига уредника Јипа и Рилове „Нови међународни привредни судови: упоредноправни поглед“ садржи општи реферат и националне реферате поднете на XX Конгресу Међународне Академије за упоредно право у Асунсиону 2022. године.⁵

Аутори Гу и Там су у једном опсежном чланку из 2022. године направили корисну систематску класификацију нових судова на основу упоредноправне анализе.⁶ Идентификовали су и класификовали тринаест најважнијих међународних привредних судова, од којих је једанаест било основано после 2010.⁷ Упркос бројним радовима, Гу и Там сматрају да је значај овог феномена потцењен у науци и политици.⁸

Треба напоменути да је узор за многе од новооснованих судова Привредни суд у Лондону (*Commercial Court in London*)⁹ у саставу Вишеког суда (*High Court of Justice, King's Bench Division*), основан пре више од века (1895).¹⁰ У почетку задужен за решавање привредних спорова

3 Balša Stevanović, „International Commercial Courts as New Actors in Adjudication Business: Collaborators or Competitors?“, *Право и привреда*, бр. 1/2021, 52–71. За страну литературу објављену пре 2021. године видети радове цитиране у Стевановићевом прегледном чланку.

4 Stavros Dimitropoulos, Georgios Brekoulakis, *International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication*, Cambridge, 2022.

5 Yip Man, Gisela Rühl, *New International Commercial Courts, A Comparative Perspective*, Intersentia, 2024, доступно на адреси: <https://www.larcier-intersentia.com/en/new-international-commercial-courts-9781839704277.html>, 31. 3. 2024.

6 Weixia Gu, Jacky Tam, „The Global Rise of International Commercial Courts: Typology and Power Dynamics“, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 11, Nr. 2/2022, 443–492.

7 W. Gu, J. Tam, 447–448.

8 *Ibid.*, 446.

9 Привредни суд у Лондону (*Commercial Court in London*), доступно на адреси: <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/business-and-property-courts/commercial-court/about-the-commercial-court/the-commercial-courts-judges/>, 30. 3. 2024.

10 Sundaresh Menon, „International Commercial Courts: Towards a Transnational System of Dispute Resolution“, Opening Lecture for the DIFC Courts Lecture Series 2015, доступно на адреси: <https://www.judiciary.gov.sg/docs/default-source/news-docs/>

везаних за тај град, овај суд у којем тренутно поступа четрнаест енглеских судија је у међувремену, без великих организационих промена, прерастао у суд који суди превасходно у међународним привредним споровима.¹¹ Како истичу Гу и Тан, лондонски привредни суд се истиче по својој међународној референци – у око 49% предмета у 2019. години ниједна од странака није била домаће лице, док је у 77% предмета у истој години, бар једна странка била страно лице. Ови проценти добијају на значају када се зна да је у 2020. години, овај суд имао преко хиљаду регистрованих предмета.¹² Новоосновани МПС-ови настоје да концепт привредног суда за међународне спорове пресликају у свом окружењу и да га даље унапреде.

Типични МПС основан је у новом међународном пословном центру.¹³ У његов састав улазе по правилу судије специјализоване за међународно пословно право. То могу бити домаћи или страни држављани. Језик поступка је енглески, а право које примењују је локално право, ако није уговорено као меродавно неко друго право. Стварно је надлежан за грађанскоправне и привредноправне предмете са међународним елементом. Може да решава сваки спор са међународним елементом, ако је његова надлежност уговорена писаним споразумом. Правила поступка су му флексибилна. Пројективан је да решава сложене привредне предмете велике вредности.¹⁴ Клијентела треба да му буду корисници међународне арбитраже и националних судова који су незадовољни овим начинима решавања спорова.¹⁵

Прва институција ове врсте су судови Међународног финансијског центра у Дубаију основани 2004. године.¹⁶ Следио их је Међународни суд и центар за решавање спорова Катара, основан 2009. године. Три сличне правосудне институције настале су 2015: Судови Абу Дабија за глобално тржиште, Међународни привредни суд Сингапура и Суд Међународног финансијског центра у Астани. Убрзо затим је и Кина

chief-justice_keynote-opening-lecture-address-delivered-at-the-international-commercial-courtsdifc-courts-lecture-series-2015-international-commercial-courts-towards-a-transnational-system-of-dispute-resolution.pdf, 30. 3. 2024, пасџ 10.

11 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 4.

12 W. Gu, J. Tan, 455.

13 *Ibid.*, 485.

14 *Ibid.*, 455, 457, 476, 486, 492.

15 *Ibid.*, 490.

16 Суд је основан Законом бр. 12 из 2004 (*The Law of the Judicial Authority at Dubai International Financial Centre*), доступно на адреси: https://www.difccourts.ae/wp-content/uploads/2017/10/Dubai12of2004_amended2011.pdf, 30. 3. 2024.

инаугурисала Међународни привредни суд Кине.¹⁷ Пре само месец дана, међународним уговором између Бахреина и Сингапура најављен је и нови Међународни привредни суд Бахреина, по узору на сингапурски МПС.¹⁸ Изнети су разлози у литератури зашто би и Саудијска Арабија требало да оснује МПС.¹⁹

Са малим закашњењем и државе чланице Европске уније посветиле су се установљавању сличних судова или судских одељења у саставу постојећих правосудних институција. Помињу се међународни привредни судови у Немачкој, Француској, Холандији, Белгији и Италији. Прошле године (2023) и Швајцарска се придружила, доношењем измена Законика о грађанском поступку. Потпунији преглед назива и скраћеница под којима су нови судови познати, дат је у табели која следи у наслову 2.1, а кратак приказ најважнијих МПС-ова, садржан је у наслову 2.2. У трећем поглављу дат је преглед главних одлика МПС-ова, а четврто поглавље садржи кракат осврт на правне инструменте који омогућавају признање и извршење одлука МПС-ова у иностранству.

II Кратак приказ најважнијих међународних привредних судова

1. Скраћенице и називи

У табели су абecedним редом наведене скраћенице и званични називи постојећих МПС-ова, као и њихов превод на српски.

ADGMC	<i>The Abu Dhabi Global Market Courts</i>	Судови Абу Дабија за глобално тржиште
AIFC	<i>The Astana International Financial Centre Court</i>	Суд Међународног финансијског центра у Астани
BICC	<i>The Bahrain International Commercial Court</i>	Међународни привредни суд Бахреина

17 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 4.

18 Alison Ross, New Bahrain International Commercial Court with Appeal to Singapore paves way for disputes hub, *Global Arbitration Review*, 20 March 2024, доступно на адреси: <https://globalarbitrationreview.com/article/new-bahrain-international-commercial-court-appeal-singapore-paves-way-disputes-hub>, 30. 3. 2024.

19 Ibrahim Mathker Saleh Alotaibi, „Establishing an International Commercial Court in Saudi Arabia: Lessons from Dubai and Singapore“, *UUM Journal of Legal Studies*, Vol. 15, Nr. 1/2024, 249–270.

CCIP-TC + CCIP-CA	<i>La chambre commerciale internationale du tribunal de commerce de Paris</i> <i>La chambre commerciale internationale à la cour d'appel de Paris</i>	Међународно трговинско веће апелационог суда у Паризу Међународно трговинско веће привредног суда у Паризу
CICC	<i>The China International Commercial Court</i>	Међународни привредни суд Кине
CICD	<i>Landgericht Frankfurt am Main, 'Chamber for International Commercial Disputes</i>	Земаљски суд у Франкфурту на Мајни, Веће за међународне трговинске спорове
DIFC	<i>The Dubai International Financial Centre Courts</i>	Судови Међународног финансијског центра у Дубаију
NCC + NCCA	<i>The Netherlands Commercial Court, the Netherlands Commercial Court of Appeal</i>	Привредни суд Холандије и Привредни апелациони суд Холандије
QIC	<i>The Qatar International Court and dispute Resolution Centre</i>	Међународни суд и центар за решавање спорова Катара
SICC	<i>The Singapore International Commercial Court</i>	Међународни привредни суд Сингапура

2. Најважнији међународни привредни судови укратко

а) Судови међународној финансијској центри у Дубаију

У састав судова међународног финансијског центра у Дубаију улазе углавном судије образоване у *common law* систему, како домаћи, тако и страни држављани.²⁰ Седиште судова је у једној од Специјалних привредних зона Дубаија. Право меродавно у тој зони, засновано на *common law* начелима, меродавно је и у споровима пред тим судовима. Језик поступка је енглески. Судови су стварно надлежни за предмете

²⁰ W. Gu, J. Tam, 462.

грађанског и привредног права. Надлежност им није ограничена на спорове настале у специјалној економској зони. Организовани су у две инстанце – првостепени суд са судом за спорове мале вредности и апелациони суд. Сличну организацију, надлежност и састав имају и судови Катара, Казахстана и Абу Дабија, а сада и Бахреина.²¹ МПС у Дубаију има највећи број предмета.²²

б) Међународни привредни суд у Кини

У Кини, МПС-ови су основани у Шенжену, у покрајини Гвандонг и у Сијану, у покрајини Шенси. Основао их је Врховни народни суд Кине, на иницијативу ЦК Комунистичке партије и Државног савета, као једну од институција за решавање спорова насталих у вези са иницијативом „Појас и пут“.²³ Именовано је 15 судија и међународни привредни експертски одбор који чини 32 правна експерта (судије у пензији, арбитраи, професори и адвокати), осам из Кине и 24 из других земаља.²⁴ Замишљено је да експерти поступају као медијатори или да помажу судијама у вођењу поступка давања стручних мишљења о страном или међународном праву.²⁵ Будући да представљају одељења суда највише инстанце, пресуде кинеских МПС-ова су коначне. Странке немају право на жалбу.²⁶ Страни адвокати немају право заступања пред кинеским МПС-ом.²⁷

в) Међународни привредни судови у Европи

У Европи, МПС-ови су одељења у оквиру редовних судова првог или другог степена. На пример, у Немачкој, од 2018. постоји специјално одељење Земаљског суда у Франкфурту на Мајни, у покрајини Хесен, надлежно за привредне спорове.²⁸ Ово одељење води усмену расправу

21 *Ibid.*, 465.

22 *Ibid.*, 465.

23 Zhengxin Huo, Yip Man, „Comparing the international commercial courts of China with the Singapore international commercial court“, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 68, Nr. 4/2019, 903; S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 16.

24 Z. Huo, Y. Man, 921.

25 *Ibid.*, 922.

26 *Ibid.*, 912, 924.

27 *Ibid.*, 922.

28 Landgericht Frankfurt am Main: Chamber for International Commercial Disputes, доступно на адреси: <https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/landgerichtsbezirk-frankfurt-am-main/landgericht-frankfurt-am-main/chamber-for-international-commercial-disputes>, 24. 3. 2024.

на енглеском језику ако се странке тако споразумеју.²⁹ Два додатна немачка МПС-а основана су 2020. године, у Штутгарту и у Манхајму.³⁰

У Француској, при Париском апелационом суду основано је 2018. године „међународно“ веће,³¹ а првостепено „међународно“ веће постојало је при Париском привредном суду још 1995. године. У надлежности је ових већа да поступају у међународним привредним споровима. Према споразуму који је о томе закључен, странке могу да износе аргументацију на енглеском језику, који судије тих судова знају, а обично познају и основе система *common law*-а. Ипак, писани поднесци други акти прописани француским Закоником о грађанском поступку, морају бити сачињени на француском. Пресуде се такође доносе на француском језику.

Холандски привредни суд, који је започео рад 2019. године, састоји се од два већа амстердамског окружног и апелационог суда пред којима енглески може да се користи као језик поступка ако се странке тако споразумеју. Правила поступка инспирисана су енглеским правом и правилницима о међународној трговинској арбитражи. Надлежност овог суда обухвата грађанске и привредне спорове који нису у искључивој надлежности неког другог суда или судског већа.³² Судије морају бити холандски држављани.

У Белгији је Савет министара основао Међународни пословни суд у Бриселу, као једностепени суд који је требало да почне са радом 2020. године. Пред овим судом требало је да се решавају потенцијални спорови који би проистицали из Брегзита, као и други међународни пословни спорови.³³ Планирано је да језик поступка буде енглески, а меродавно право би странке слободно бирале. Суд не би поступао по правилима белгијског Законика о судском поступку, већ по УНЦИТРАЛ-овим арбитражним правилима. Међутим, Високи савет правосуђа дао је мишљење 2018. године, да је оснивање овог суда неуставно, па се белгијски план оснивања међународног суда изјаловио.³⁴

29 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 15.

30 W. Gu, J. Tam, 476.

31 Cour d'Appel de Paris: Présentation générale CCIP-CA – The ICCP-CA, доступно на адреси: <https://www.cours-appel.justice.fr/paris/presentation-generale-ccip-ca-iccp-ca>, 24. 3. 2024.

S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 15.

32 B. Stevanović, 65.

33 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 16.

34 *Ibid.*, 16; W. Gu, J. Tam, 474.

г) Међународни привредни суд у Сингапуру

Сингапурски МПС је основан као одељење Високог суда Сингапура, на иницијативу председника суда, Сундареша Менона. За разлику од Високог суда, међутим, међународни привредни суд не решава спорове без међународног елемента, већ само привредне спорове са међународним елементом.³⁵ Странке могу споразумом искључити право жалбе.³⁶ Меродавно је право Сингапура, које је засновано на *common law*-у, али се може изабрати и страно право. Спор се сматра међународним и ако се странке које имају пословно седиште у Сингапуру, изричито споразумеју да је предмет спора везан за више од једне државе.³⁷ У састав сингапурског МПС-а улазе две групе судија. То су прво домаће судије, односно, судије Високог суда и Апелационог суда Сингапура,³⁸ и друго, такозване међународне судије, тачније речено стране судије, пореклом из *common law* и *civil law* система. Језик на коме суд поступа је енглески.³⁹ Страни адвокати могу заступати странке, с тим што се морају регистровати по закону о правничкој професији.⁴⁰

III Главне карактеристике МПС-ова

1. Национални, а не међународни судови

Упркос називу, међународни привредни судови су националне правосудне институције, а не међународни судови, јер их оснивају државе као саставни део националног правног поретка и правосуђа.⁴¹ Они нису основани међународним уговорима нити често примењују међународно право.⁴² С друге стране, назив међународних судова који носе делимично заслужују по два критеријума: по саставу и, изнад свега, по предметима које решавају или претендују да решавају.⁴³

35 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 13.

36 Z. Huo, Y. Man, 928.

37 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 13.

38 Високи суд и Апелациони суд су две судске инстанце у оквиру Врховног суда Сингапура.

39 *Ibid.*, 14.

40 Z. Huo, Y. Man, 927.

41 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 10; B. Stevanović, 53.

42 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 17.

43 *Ibid.*, 10.

Могу бити основани као одељења постојећих судова или, ређе, као самосталне судске институције.⁴⁴ На пример, сингапурски МПС је одељење Високог суда Сингапура, који је део Врховног суда Сингапура.⁴⁵ Кинески МПС је одељење Врховног народног суда Кине у Пекингу.⁴⁶ Европски судови су такође одељења редовних судова у својим земљама. С друге стране МПС-ови у Абу Дабију, Дубаију, Катару и Астани су самостални. Штавише, МПС у Астани није део правосудног система Казахстана, већ се сматра независним судом који поступа само унутар специјалне економске зоне.⁴⁷ Одлуке МПС-а у Дубаију сматрају се страним одлукама у Уједињеним Арапским Емиратима и морају да прођу посебан поступак признања да би се могле тамо извршити. За разлику од тога, одлуке МПС-а у Катару немају статус страних одлука у овој краљевини.⁴⁸

Претпоставке оснивања међународних привредних судова створене су уставним амандманима (сингапурски и казахстански МПС-ови), изменама закона (немачки, француски и холандски МПС-ови), и посебним регулаторним актима (кинески, дубајски, катарски и абудабијски МПС-ови).⁴⁹

2. Надлежни су за привредне спорове са међународним елементом

Заједничка карактеристика ових судова је да имају ограничену стварну надлежност, одређену по врсти спора: надлежни су само за привредне спорове са иностраним, односно међународним елементом. Међутим, појам привредног спора и међународног елемента је различито одређен у овим јурисдикцијама.

Кинески МПС-ови надлежни су за решавање међународних привредних предмета ако су странке писаним споразумом уговориле њихову надлежност и ако вредност спора прелази RMB 300 милиона. Такође, могу бити надлежни за одређене предмете који им Врховни суд

44 Pietro Ortolani, Bas van Zelst, „International commercial courts and EU law: easing the tension“, *Journal of International Dispute Settlement*, Vol. 14, Nr. 1/2023, 77.

45 W. Gu, J. Tam, 458.

46 *Ibid.*, 481.

47 *Ibid.*, 466.

48 Mateja Djurović, Franciszek Lech, „Harmonization of Commercial Law Based on Common Law“, *International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication* (eds. Savros Dimitropoulos, Gaorious Brekoulakis), Cambridge, 2022, 218.

49 W. Gu, J. Tam, 451.

буде пренео у надлежност и за спорове у вези са поништајем арбитражне одлуке и признањем стране арбитражне одлуке.⁵⁰

Услов да спор има одређену вредност јавља се и код других МПС-ова. На пример, немачки МПС-ови у Штутгарту и Манхајму решавају комплексне међународне спорове вредности од најмање 2 милиона евра.⁵¹

Такође, као и кинески МПС и други МПС-ови често поред међународних привредних предмета, добијају у надлежност и предмете и спорове везане за међународну трговинску арбитражу, као што су захтеви за именовања арбитра, тужбе за поништај арбитражних одлука и захтеви за признање и извршење страних арбитражних одлука. Такав је случај са француским специјализованим судовима. „Међународно“ веће при Париском апелационом суду надлежно је и за спорове који се односе на међународну арбитражу.⁵² У Сингапуру, изменама закона из 2018. године дата је надлежност сингапурском МПС-у да решава о сваком поступку који се односи на међународну арбитражу, о коме би могао да решава и високи суд у чијем је саставу.⁵³ Арбитражна надлежност ових суда је важна, јер се сматра да су они због специјализације и познавања енглеског језика, подобни да пруже бољу судску подршку арбитражном решавању спорова у сопственој земљи. У литератури се истиче да око 25% предмета лондонског привредног суда чине предмети везани за арбитражу.⁵⁴

3. Надлежни су на основу пророгационог споразума

Територијална (месна и међународна) надлежност одређена им је на различите начине. Ипак, најважнији основ надлежности је пророгациони споразум. Гу и Там налазе да су МПС-ови упоредиви са арбитражним судовима јер им правила о надлежности допуштају да прихвате решавање спора мада није ни на који начин повезан са земљом у којој су основани.

На пример, сингапурски МПС решава спорове ако су странке уговориле његову надлежност или ако му Високи суд Сингапура уступи

50 Z. Huo, Y. Man 912–914.

51 W. Gu, J. Tam, 476.

52 Gisela Rühl, International Commercial Courts for Germany, *EAPIL blog*, 27 April 2023, доступно на адреси: <https://eapil.org/2023/04/27/international-commercial-courts-for-germany/>, 24. 3. 2024, без броја стране.

53 Сингапурски Закон о Врховном суду из 1970. године (*Supreme Court of Judicature Act*), чл. 18 ст. D тач. 1; M. Djurović, F. Lech, 212.

54 P. Ortolani, B. van Zelst, 88.

предмет у надлежност.⁵⁵ Ако је основ надлежности пророгациони споразум, није потребно да постоји конекситет са Сингапуром.⁵⁶ Визија оснивача сингапурског суда је да он постане центар само за решавање међународних спорова, а не и спорова са домаћом компонентом.⁵⁷ Коментатори наводе да је суд пројектован да омогући странкама активни форум шопинг.⁵⁸ Упркос интензивној промотивној кампањи, није лако убедити странке да уговарају надлежност новог, многим још увек непознатог сингапурског МПС-а који је до сада имао само десетак спорова на основу уговорене надлежности.⁵⁹

Исто правило о надлежности на основу пророгационог споразума, без услова конекситета, имају и дубајски, казахстански, холандски, немачки и француски МПС.⁶⁰ Изузетак је кинески МПС, јер је услов за уговарање његове надлежности да спор има прописану везу са Кином (на пример да тужилац или тужени имају пребивалиште у тој земљи).⁶¹

Поред надлежности на основу пророгационе клаузуле коју су странке уговориле, МПС-ови могу бити територијално надлежни и на основу унапред прописане територијалне везе, или на основу уступања предмета од стране судова опште надлежности у чијем се саставу налазе.

Казахстански МПС решава спорове који се односе на акте специјалне економске зоне за коју је основан, спорове између привредних субјеката унутар зоне о правним пословима регулисаним њеним актима, али и све спорове у којима су се странке сагласиле о његовој надлежности.⁶²

МПС-ови у Дубаију су иницијално били надлежни само за решавање спорова везаних за странке које су регистроване при Међународном финансијском центру у Дубаију и за спорове везане за догађаје настале у тој специјалној зони, али се то касније променило. На основу Закона бр. 16 из 2011. године, ови судови могу да решавају сваки домаћи или међународни спор уз пристанак свих странака.⁶³

55 B. Stevanović, 63; Z. Huo, Y. Man, 916.

56 W. Gu, J. Tam, 454, 458.

57 B. Stevanović, 63.

58 Z. Huo, Y. Man, 916.

59 G. Rühl, International Commercial Courts for Germany, без броја стране.

60 W. Gu, J. Tam, 453, 475–476.

61 Z. Huo, Y. Man, 916.

62 Казахстански МПС, доступно на адреси: <https://court.aifc.kz/en/about-the-aifc-court>, 24. 3. 2024; W. Gu, J. Tam, 466.

63 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 11.

4. Под утицајем су енглеског правосуђа и права

МПС-ови су често везани за енглески правни систем, односно за његов *common law* сегмент.⁶⁴ На пример, на вебсајту МПС-а у Астани већ у првој реченици се наводи: „Суд Међународног финансијског центра у Астани пружа судски систем заснован на *common law*-у који поступа по највишим међународним стандардима ради решавања грађанских и привредних спорова у Међународном финансијском центру.“⁶⁵

Према теорији о правном пореклу ових судова (*Legal Origins School*), новоосноване институције се класификују према степену сличности коју имају са енглеским судовима, пре свега са Привредним судом у Лондону. Ова теорија посматра нове међународне привредне судове као транспланте привредног суда у Лондону и енглеског правног система,⁶⁶ али у кодификованом облику и уз одређене примесе континенталног права.⁶⁷ То се показује и у саставу МПС-ова, где доминирају пензионисане енглеске судије. На пример, председник међународних судова Катар је бивши *Lord Chief Justice of England and Wales*.⁶⁸ Председник суда у Дубаију је бивши *Chief Justice* Малезије, а председник суда у Абу Дабију је бивши потпредседник Врховног суда Уједињеног Краљевства, *Lord Hope* (Хоуп).⁶⁹ Бивши председник МПС-а у Дубаију, познати међународни арбитар Мајкл Хванг (*Michael Hwang*), описао је суд у Дубаију као острво *common law*-а у океану *civil law*-а („*a common law island in a civil law ocean*“), полазећи од чињенице да је привредно право УАЕ иначе у главнини засновано на континенталној правној традицији.⁷⁰ Навешћемо још један цитат са вебсајта казахстанског МПС-а у Астани: „Председник овог суда и остале судије су из редова најiskusнијих и најугледнијих судија који припадају свету *common law*-а и уживају глобални углед због своје апсолутне независности, непристрасности, интегритета, бескомпромисне примене владавине права и непоткупљивости.“⁷¹

64 W. Gu, J. Tam, 449.

65 Казахстански МПС, доступно на адреси: <https://court.aifc.kz/en/about-the-aifc-court>, 24. 3. 2024.

66 W. Gu, J. Tam, 450.

67 B. Stevanović, 60.

68 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 10.

69 Суд у Абу Дабију, доступно на адреси: <https://www.adgm.com/adgm-courts/judges>, 24. 3. 2024.

70 W. Gu, J. Tam, 464; B. Stevanović, 60.

71 Казахстански МПС, доступно на адреси: <https://court.aifc.kz/en/about-the-aifc-court>, 24. 3. 2024.

Када је у питању меродавно материјално право, енглески *common law* систем је, према овој теорији, најпогоднији правни поредак за развијена финансијска тржишта и повољан је фактор привредног развоја.⁷² У арапским земљама (Дубаију, Катару, Абу Дабију и Бахреину), судовање ових судова је изузето од примене Шеријатског права.⁷³ Шеријатско право, према мишљењу неких теоретичара, садржи правила која не погодују развоју трговине. Посебно се наводи правило Шеријата о забрани наплаћивања камате на зајмове.⁷⁴ Ови судови се налазе у „изузетим зонама“, тј. у привредним зонама Блиског истока у којима се примењују посебни прописи. На пример, МПС-ови у Абу Дабију примењују посебан закон који важи у специјалној зони, Уредбу о примени енглеског права из 2015. године.⁷⁵ У казахстанском МПС-у, примењује се *common law*, али се странке могу споразумети и о неком другом праву, уколико то није супротно јавном поретку Казахстана.⁷⁶ Катарски МПС примењује право меродавно у Финансијском центру у коме је основан, али узима у обзир и право Катара уколико је релевантно.⁷⁷

Насупрот томе МПС-ови који су основани у системима оригинарне континенталне правне традиције знатно су мање подложни утицајима страног права, па и *common law*-а. Ипак, будући да је најважнији мотив њиховог оснивања био да преузму предмете од лондонског привредног суда после Брегзита, и ови судови су настојали да, колико је то могуће, приближе своје услуге, односно, сопствена правила поступања, ономе што се нуди са друге стране Ламанша. Тако су правила поступка холандског и француског МПС-а такође делом инспирисана енглеским правом.⁷⁸

Када је у питању меродавно право, европски МПС-ови не примењују *common law* као претпостављено решење. То је и разумљиво с обзиром на чињеницу да су то државе континенталног правног круга. Они примењују сопствено право, али странке могу изабрати и страног право као меродавно, укључујући и *common law*.⁷⁹ Истиче се да је један од главних разлога зашто ови судови не могу постати нарочито привлачни

72 W. Gu, J. Tam, 450.

73 *Ibid.*, 462.

74 W. Gu, J. Tam, 451.

75 Уредба о примени енглеског права из 2015. године (*Application of English Law Regulations – ADGM*); W. Gu, J. Tam, 462.

76 *Ibid.*, 466.

77 M. Djurović, F. Lech, 217.

78 G. Rühl, *International Commercial Courts for Germany*, без броја стране; M. Djurović, F. Lech, 221.

79 W. Gu, J. Tam, 477.

за странке које би уговарале њихову надлежност у „непривлачности“ и „анонимности“ њиховог националног права. Ова национална права нису тако лако доступна на енглеском језику као што је то *common law* и садрже много строжа правила уговорног права од *common law*-а.⁸⁰

5. Суде на енглеском језику

Још једна заједничка карактеристика МПС-ова је да су „*English-speaking*“⁸¹ – нуде правосудне услуге на енглеском језику. Степен англиканизације у њима ипак је различит.

Пресуде сингапурског МПС-а доносе се на енглеском језику, као уосталом и одлуке осталих судова у Сингапуру. Треба подсетити да је Сингапур био британска колонија скоро 150 година.

Енглески као потпуно или делимично применљив језик поступка је једна од најважнијих одлика европских МПС-ова, по којој се они разликују од осталих судова у њиховим државама оснивања (Немачкој, Француској и Холандији). Изузетак су италијански МПС-ови који у потпуности суде на италијанском. То се у италијанској литератури наводи и као један од разлога недовољног успеха ових судова.⁸²

У Холандији, марта 2018. године усвојена је измена Законика о грађанском поступку како би се омогућила употреба енглеског као језика поступка у оквиру холандског привредног суда.⁸³ Амстердамски МПС води поступак на енглеском у две инстанце и доноси пресуде на том језику.⁸⁴ Услов је, међутим да су се странке изричито сагласиле о томе.⁸⁵

У Немачкој, специјално одељење Земаљског суда у Франкфурту на Мајни води усмену расправу на енглеском језику ако се странке тако споразумеју. Докази на енглеском језику се могу поднети без

80 G. Rühl, *International Commercial Courts for Germany*, без броја стране.

81 Willem Theus, „International Commercial Courts: A New Frontier in International Commercial Dispute resolution? Lessons from the Mixed Courts of the Colonial Era“, *European Yearbook of International Economic Law* (eds. Jelena Bäuml, Christina Binder, Marc Bungenberg, Markus Krajewski, Giesela Rühl, Christian J. Tams, Jörg Philipp Terhechte, Andreas R. Ziegler), Cham, 2023, 276.

82 Marco Torsello, Caterina Coroneo, „Specialised commercial courts with jurisdiction over claims against foreign defendants: the Italian approach“, *Lexology*, 1. 9. 2020, доступно на адреси: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6f23e202-92a0-4bf4-b919-2a22db6f9290>, 28. 3. 2024.

83 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 5.

84 W. Gu, J. Tam, 473.

85 B. Stevanović, 65.

превода.⁸⁶ Међутим, поступак се (осим усмене расправе) мора водити на немачком језику и пресуда се доноси на том језику. Од прошлог пролећа, у току су измене немачких закона које ће омогућити да се поступак у МПС-овима води у целости на енглеском језику у две, а можда чак и у три инстанце.⁸⁷

Измене Швајцарског законика о грађанском поступку из 2023. године овлашћују кантоне да оснују МПС-ове који у споровима са међународним елементом могу да поступају на енглеском језику.⁸⁸

У француским МПС-овима писани поднесци и пресуда морају бити на француском језику, али странке могу да се усмено обраћају суду на енглеском језику и да позивају вештаке који ће сведочити. Такође, ако странке то траже, пресуди може бити приложен превод на енглески језик.⁸⁹ Судије којих у првостепеном суду има десет, треба да имају „праксу у области правничког енглеског језика“.

У негативном мишљењу белгијског Високог савета правосуђа, које је зауставило предлог за оснивање белгијског МПС-а, наведено је као спорно и то што је било предвиђено вођење поступка у суду на енглеском језику (*le projet de tribunal anglophone*).⁹⁰

Кинески МПС такође мора да се придржава закона о грађанском поступку који предвиђа да расправе у споровима са иностраним елементом морају бити на језику који се уобичајено користи у Кини.⁹¹ Судије кинеског МПС-а бира и именује Врховни суд из реда виших судија који су искусни у суђењу, познају међународне уговоре и обичаје и међународну трговинску и инвестициону праксу и који су у стању су да користе енглески као радни језик. Као и у Француској, то је помало контрадикторан услов, јер енглески није службени језик поступка. Од 15 именованих судија, 12 су доктори наука, а осам је било на студијским боравцима или студирало у иностранству. Кинески закон такође предвиђа да се докази поднети на енглеском не морају преводити, али због обавезе да се поступак води на локалном језику, ово право није од велике користи странкама.⁹²

86 Закон о устројству судова, чл. 185 ст. 2 и Законик о грађанском поступку, чл. 142 ст. 3. S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 15.

87 G. Rühl, *International Commercial Courts for Germany*, без броја стране.

88 Закон о изменама швајцарског ЗПП-а од 17. 3. 2023. године, ступа на снагу 1. 1. 2025. године.

89 M. Djurović, F. Lech, 221.

90 W. Gu, J. Tam, 463.

91 Закон о грађанском поступку, чл. 262; W. Gu, J. Tam, 481.

92 *Ibid.*, 920.

6. Судије или неки од судија су странци

Да би ови судови били успешни, важно је да судије буду стручни за решавање међународних привредних спорова. Квалитет судија је од суштинског значаја за успех једног међународног привредног суда.⁹³ Поред тога, као захтев неутралности и непристрасности истиче се да је потребно да бар део судија буду „међународне“ судије,⁹⁴ односно, страни држављани, лица која нису држављани земље у којој је суд основан. У контексту МПС-ова, израз „страни судија“ има негативну конотацију јер подсећа на историјске примере конзуларних суда држава колонизатора,⁹⁵ те се стога радије користи израз „међународне судије“ мада је у суштини реч о странцима. Због недовољног броја домаћих стручњака оваквог кова или ради задобијања поверења страних учесника на тржишту и улагача, МПС-ови у државама Залива, Казахстану и Сингапуру предвиђају могућност да судије или неки од судија буду страни држављани. Устав Сингапура је промењен да би у ово одељење Врховног суда могле бити именоване „међународне“ судије.⁹⁶ „Међународне“ судије немају сталност функције, већ се бирају на одређени мандат. У овом погледу нови МПС-ови се разликују од њиховог узора, Привредног суда у Лондону, јер у Уједињеном Краљевству постоје строга правила о држављанству судија: само држављани Уједињеног Краљевства, Републике Ирске или неке од држава Комонвелта могу бити постављени за судије.⁹⁷

По критеријумима избора и својствима се судије МПС-ова приближавају арбитрама, за које се такође тражи стручност, познавање међународног приватног и привредног права, а понекад и међународног јавног права. У многим арбитражним институцијама, арбитраи, или бар председавајући арбитар не смеју бити држављани државе чији је држављанин странка у спору.

Државе из којих се регрутују стране судије у три блискоисточна суда припадају правном кругу *common law*-а: Уједињено Краљевство, Аустралија, Сингапур, Нови Зеланд, Јужна Африка и Кипар. Свих 11 судија казахстанског МПС-а у Астани су држављани Уједињеног Краљевства.⁹⁸ Судије су већином мушког пола и вршили су функцију судија у највишим судским инстанцама својих земаља. У два суда (Абу

93 *Ibid.*

94 Z. Huo, Y. Man, 921.

95 W. Theus, 280.

96 Z. Huo, Y. Man, 911.

97 W. Gu, J. Tam, 460.

98 *Ibid.*, 466.

Даб и Астана) су судије искључиво из земаља *common law*-а, а у преостала три на азијском континенту (Сингапур, Дубаи и Катар) су делом домаћи, а делом страни држављани.⁹⁹ У Дубаију суди осам страних (*common law*) судија и пет држављана УАЕ.¹⁰⁰

У сингапурском МПС-у заседа 16 „међународних“ судија и 18 домаћих (сингапурских) судија. За разлику од арапских МПС-ова, судије су разноврснијег порекла и имају искуство у разним правним системима и културама.¹⁰¹ Постављају се по посебном поступку.¹⁰²

Ситуација је друкчија у европским МПС-овима, где суде судије (у Немачкој и судије поротници који се бирају из реда пословних људи) домаћег држављанства који одлично говоре енглески језик и поседују стручност за решавање сложених међународних привредних ствари.¹⁰³ Исто се може рећи и за кинески МПС који чине судије кинеског држављанства и то из континенталне Кине (не из Хонг Конга и Макаоа). Кинеско држављанство је услов за постављење за судију у Кини. Међутим, као што је речено, у оквиру кинеског МПС-а основано је међународно експертско одељење за медијацију и стручну помоћ у коме могу да раде и страни држављани. Поравнање постигнуто медијацијом може да се претвори у одлуку кинеског МПС-а, чиме се омогућава да и странци понекад битно утичу на доношење одлука.¹⁰⁴

7. Суде у једној или у две инстанце

Против одлуке немачких МПС-ова постоји право жалбе редовним (неспецијализованим) апелационим судовима.¹⁰⁵ Слично је и у Сингапуру: против одлука сингапурског МПС-а може се поднети жалба Апелационом суду Сингапура.¹⁰⁶

У Холандији, поступак на енглеском језику је двостепен. Странке се могу одрећи права на подношење ванредног правног средства пред Врховним судом Холандије који суди на холандском језику.¹⁰⁷ Париски судови су организовани у два међународна већа пред привредним и

99 *Ibid.*, 471.

100 W. Gu, J. Tam, 471.

101 *Ibid.*, 469.

102 B. Stevanović, 63.

103 P. Ortolani, B. Van Zelst, 77.

104 W. Gu, J. Tam, 481.

105 W. Gu, J. Tam, 476.

106 *Ibid.*, 454.

107 P. Ortolani, B. Van Zelst, 78.

апелационим судом. Против одлуке међународног већа Париског апелационог суда постоји ванредни правни лек (*pourvoi*) који се може поднети француском Касационом суду.¹⁰⁸

Судови у државама Персијског залива и у Казахстану имају две инстанце и нису у систему редовних судова ових држава. Међународним уговором између Бахреина и Сингапура против одлука Међународног привредног суда Бахреина предвиђено је право странака да поднесу жалбу мешовитом судском већу са седиштем у Сингапуру које ће чинити судије врховних судова Бахреина и Сингапура, те сингапурског МПС-а.¹⁰⁹

8. Правила поступка инкорпоришу елементе арбитражног поступка

Већина ових судова у правилима поступка инкорпорише елементе арбитраже и других алтернативних начина решавања спорова.¹¹⁰ Због тога их литература често означава као хибридне институције које укрштају одлике суђења и арбитраже.¹¹¹ Њихова правила поступка се обично разликују од правила по којима суде остали национални судови у датој држави.¹¹²

Код МПС-ова Дубаија и Катара, очигледна је тежња да се у суђење унесу елементи АДР-а. На пример, судије могу бити *ad hoc* именовани за арбитраже.¹¹³ У Дубаију, правила о извођењу доказа су правила Међународне адвокатске коморе (*IBA*) о извођењу доказа у међународној арбитражи.¹¹⁴ Правила *IBA* су утицала и на правила поступка холандског МПС-а. Успех сингапурског МПС-а приписује се између осталог и његовим флексибилним процесним правилима која су за узор имала арбитражна правила.¹¹⁵

Треба истаћи да се паралелно са МПС-овима у свим поменутиим јурисдикцијама развија и међународна институционална арбитража. На пример, сингапурски МПС је део тријаде *SICC*, *SIAC*, *SIMC* (друга

108 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 15.

109 A. Ross, *New Bahrain International Commercial Court with Appeal to Singapore paves way for disputes hub*, без броја стране.

110 W. Gu, J. Tam, 447; G. Rühl, *International Commercial Courts for Germany*, без броја стране.

111 B. Stevanović, 57.

112 P. Ortolani, B. Van Zelst, 77.

113 W. Gu, J. Tam, 464.

114 B. Stevanović, 62.

115 W. Gu, J. Tam, 467.

и трећа институција баве се арбитражом и медијацијом).¹¹⁶ Кинески МПС може у року од седам дана од добијања спора да упути странке на медијацију ако су оне са тим сагласне, а уколико постигну поравнање, оно може да се конвертује у судску одлуку, ради лакшег извршења.¹¹⁷ Стога Гу и Там виде МПС-ове као комплементарне арбитражним судовима, пре него као конкуренцију међународној арбитражи.¹¹⁸

У немачким МПС-овима у Штутгарту и Манхајму, странке могу да се одреде за судско веће које чини један професионални судија и два судије поротника који су искусни пословни људи.

Услов за надлежност холандског МПС-а јесте да су се странке изричито сагласиле о примени правила поступка тог суда, што опет помало асоцира на уговарање арбитражних правила.¹¹⁹

Инкорпорисање елемената арбитраже посебно је била истакнуто код неуспелог белгијског МПС-а који је требало да суди по правилима из Модел-закон УНЦИТРАЛ-а о међународној трговинској арбитражи, а судити су могле не само професионалне судије, већ и специјалисти за међународно пословно право.¹²⁰

9. Имају економску и политичку мотивацију

МПС-ов су концентрисани у специфичним регионима и имају одређену геополитичку усмереност.¹²¹ Оснивају се у напредним градовима или државама који претендују да привуку инвестиције и да постану развијени финансијски центри. На пример, главни мотив оснивања специјализованих судова у специјалним зонама Арабијског полуострва, јесте да служе развоју ових зона.¹²²

Такође, неки од њих имају и економско-политичку мотивацију будући да се оснивају у вези са одређеним економским догађајима и циљевима. У Европи, оснивање међународних привредних судова је у великој мери последица Брежита.¹²³ Европски МПС-ови су основани после овог догађаја, са намером да привуку пословне клијенте који су раније уговарали надлежност Привредног суда у Лондону,¹²⁴ будући да

116 *Ibid.*, 468.

117 Z. Huo, Y. Man, 22.

118 W. Gu, J. Tam, 449.

119 B. Stevanović, 65.

120 W. Gu, J. Tam, 474.

121 *Ibid.*, 449.

122 *Ibid.*, 463.

123 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 14.

124 B. Stevanović, 64.

је са изласком из Уније, Уједињено Краљевство изгубило могућност да се користи погодностима Прве Бриселске уредбе и Луганске конвенције које се односе на признање и извршење страних судских одлука на територији Уније и ЕФТА. Други пример економске мотивације је кинески МПС који је основан са циљем да подржи иницијативу „Појас и пут“.¹²⁵

Насупрот изнетим примерима, сингапурски МПС има шири циљ – да промовише своју земљу као међународни центар за решавање међународних спорова.¹²⁶ Самим тим, док је пред арапским и кинеским МПС-овима по правилу једна од странака држављанин, односно, правно лице из те државе, странке пред сингапурским судом су пореклом из свих делова света.¹²⁷

10. Уживају подршку државе у којој су основани

Мада сви МПС-ови уживају снажну подршку државе, по овоме се посебно истиче сингапурски МПС. Његово оснивање је плод визије председника суда Сингапура, а у пројектовању суда учествовао је цео политички и судски естаблишмент Сингапура.¹²⁸ Држава је дала снажан финансијски подстицај.¹²⁹ Захваљујући томе, трошкови поступка су, како сматрају Гу и Там, разумни у поређењу са трошковима арбитраже. Тако цена једнодневне расправе судије појединца износи 3.500 сингапурских долара, а једнодневне расправе трочланог већа 10.500 сингапурских долара.¹³⁰ То је упоредиво са ценом услуга арбитра у ИЦСИД арбитражи, где је осмочасовни радни дан арбитра плаћен око 4.000 америчких долара плус путни трошкови и дневница од 900 долара уколико морају да путују (на пример ради расправе) у место ван свог пребивалишта.¹³¹

Подршка коју неки од ових судова уживају види се и у објектима и технологији којима су опремљени. На пример сматра се да је важно да странке могу да добију записник у коме се је расправа забележена од речи до речи (*verbatim*) и да суд буде технички опремљен за

125 W. Gu, J. Tam, 453.

126 *Ibid.*, 467; B. Stevanović, 62.

127 W. Gu, J. Tam, 467.

128 *Ibid.*

129 B. Stevanović, 62.

130 W. Gu, J. Tam, 468.

131 Меморандум о трошковима и накнадама из 2022. године (*Memorandum of the Fees and Expenses*), July 1, 2022, доступно на адреси: <https://icsid.worldbank.org/services/cost-of-proceedings/memorandum-fees-expenses/2022>, 31. 3. 2024.

електронску комуникацију, превођење и безбедно *online* чување предмета. На пример, Абу Даби је инвестирао велике суме у опремање суда новом технологијом, те суд себе рекламира као први светски „потпуно дигитализован суд“.¹³² Холандски привредни суд и привредни апелациони суд могу се похвалити модерном зградом опремљеном свим техничким погодностима и сопственом интернет платформом за вођење предмета која омогућава суђење „потпуно без папира“.¹³³ Очекује се да ова улагања буду враћена кроз судске таксе. Приликом оснивања холандског МПС-а промењена су правила о трошковима поступка која важе у осталим холандским судовима, у смислу да трошкове поступка пред овим судом морају у целости сносити странке. Према садашњој тарифи, вођење првостепеног поступка кошта 15.856 евра.¹³⁴

Јасно је да ови судови не би могли настати, ни опстати да није било подршке у самом правосуђу. С друге стране, одсуство подршке судске гране власти у Белгији, показало се фатално за пројекат белгијског МПС-а.¹³⁵

IV Правни инструменти који омогућавају признање и извршење одлука МПС-ова

Немогућност извршења одлука једна је од основних препрека које коче глобализацију услуга судског решавања спорова. Од 2005. године, Хашка конференција је понудила међународни инструмент – Конвенцију о избору надлежног суда – са скромним циљем да се овај проблем реши бар када су у питању одлуке судова чија је надлежност заснована на споразуму. Неки од МПС-ова, као што је сингапурски, ослањају се за извршење одлука делом и на Хашку конвенцију о избору надлежног суда. Сингапур је био једна од првих земаља које су ратификовале конвенцију.

Ако о успеху ове конвенције судимо по броју ратификација, онда он за сада није нарочито велики. У литератури се често истиче да Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука има велики број држава уговорница (172), што обезбеђује ефикасност у признању арбитражних одлука широм света. Хашка конвенција о избору надлежног суда, скоро двадесет година после

132 W. Theus, 276.

133 G. Rühl, *International Commercial Courts for Germany*, без броја стране; M. Djurović, F. Lech, 222.

134 P. Ortolani, B. van Zelst, 78.

135 W. Gu, J. Tam, 475.

усвајања, има знатно мање чланица. Ипак, то није сигуран знак да њен успех неће бити већи. Њујоршка конвенција такође добија шире чланство тек 1970. године када су је ратификовале САД (дванаест година после потписивања).¹³⁶ САД су биле 36. држава која је ратификовала конвенцију.¹³⁷

Значајно је што је Хашку конвенцију о избору надлежног суда ратификовала Европска унија, коју за ове потребе чини 26 држава чланица у којима конвенција сада важи. Такође и Данска, која није обухваћена ратификацијом ЕУ, сама је приступила конвенцији. Осим држава чланица ЕУ и Данске, до тренутка писања овог чланка, конвенцију су ратификовале или су јој приступиле и следећих шест држава: Мексико, Молдавија, Сингапур, Уједињено Краљевство, Украјина и Црна Гора.¹³⁸ За признање одлука на основу конвенције потребно је да и држава порекла и држава признања буду државе чланице конвенције.¹³⁹ Из тога следи да ова конвенција за сада не обезбеђује извршење одлука МПС-ова основаних у Кини, арапским центрима и Казахстану, док одлуке сингапурског МПС-а и МПС-ова у државама ЕУ могу да се признају у другим државама чланицама на основу конвенције.

Треба напоменути да унутар Европске уније постоји правни режим који обезбеђује признање и извршење судских одлука држава чланица у грађанској и привредној материји без спровођења посебног поступка признања, те одлуке донете на пример у холандском МПС-у могу бити аутоматски признате, а затим и извршене у свим другим државама чланицама ЕУ по правилима из ове уредбе.

Други међународни инструмент који би у будућности могао да допринесе бољем прекограничном циркулисању судских одлука у привредним споровима је Конвенција о пресудама (*Judgments Convention*) такође усвојена у оквиру Хашке конференције за међународно приватно право 2019. године.¹⁴⁰ Ова конвенција је на снази у државама Европске уније, Украјини и Уругвају. Омогућава признање одлука судова држава чланица у грађанској и привредној материји.¹⁴¹

136 Peter Arnt Nielsen, „The Hague Judgments Convention“, *Nordic Journal of International Law*, Vol. 80, Nr. 1/2011, 95.

137 Маја Станивуковић, „Хашка конвенција о избору надлежног суда – критичка процена“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2012, 124.

138 Хашка конвенција о избору надлежног суда, статус, доступно на адреси: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=98>, 31. 3. 2024.

139 Хашка конвенција о избору надлежног суда, чл. 8 ст. 1.

140 Маја Станивуковић, „Идеализам и реализам у признавању страних судских одлука“, *Правни животи*, бр. 11/2014, 283–298.

141 Хашка конвенција о признању и извршењу страних пресуда у грађанској и привредној материји, чл. 1.

У државама Персијског залива признање и извршење страних судских одлука могуће је и на основу Конвенције Савета Залива о извршењу пресуда, правној помоћи и достављању из 1996. године.¹⁴²

Из ограничене покривености држава наведеним конвенцијама следи да тренутно још увек не постоји, односно још није у функцији, јединствени правни оквир за пресуде државних судова који би обезбедио њихово признање и извршење широм света, раван оном који представља Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука.

Поред мултилатералних конвенција, за признање одлука МПС-ова могу бити од значаја и билатерални споразуми које је држава њиховог седишта закључила са другим државама, али то је много мукотрпнији и спорији пут за обезбеђивање „слободног кретања“ судских одлука који би погодовао даљем напретку МПС-ова. На пример, Кина, мада утицајна и значајна држава, има само 39 билатералних споразума о признању и извршењу судских одлука.¹⁴³

Постоје и покушаји да се проблем признања и извршења одлука МПС-ова реши недржавним правним правилима (*soft law* инструменти-ма) којима ће се установити стандарди и уједначити правила националних правних система за признање и извршење страних судских одлука. Такав је на пример Мултилатерални меморандум о извршењу привредних пресуда које гласе на новчани износ (*Multilateral Memorandum on the Enforcement of Commercial Judgments for Money*) први пут објављен јуна 2019,¹⁴⁴ са другим издањем објављеним 2024. године.¹⁴⁵

Када су у питању МПС-ови Дубаија и Катара, пресуда МПС-а може се „конвертовати“, односно претворити у арбитражну одлуку Лондонског суда међународне арбитраже (*LCIA-a*), а да истовремено не изгуби ни својство пресуде државног суда.¹⁴⁶ На тај начин се и Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука интерполира као правни инструмент релевантан за признање одлука ових правосудних институција.

142 Конвенција Савета Залива о извршењу пресуда, правној помоћи и достављању из 1996. године (*The GCC Convention for the Execution of Judgments, Delegations and Judicial Notifications*), доступно на адреси: https://arbitrationlaw.com/files/free_pdfs/GCC%20Convention.pdf, 31. 3. 2024.

143 Z. Huo, Y. Man, 931.

144 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 10.

145 Мултилатерални меморандум о извршењу привредних пресуда које гласе на новчани износ, објављен 13. марта 2024 (*SIFoCC Memorandum on Enforcement 2nd – With International Working Group Commentary*), доступан на адреси: <https://sifocc.org/document/sifocc-memorandum-on-enforcement-2nd-with-international-working-group-commentary/>, 31. 3. 2024.

146 W. Gu, J. Tam, 464; B. Stevanović, 62.

V Закључци и значај МПС-ова за Србију

Ма колико кратак и сумаран, овај преглед карактеристика нових МПС-ова даје основа за закључак да они нису униформни по својим карактеристикама. Разлике се огледају већ у најважнијим правцима интернационализације: у саставу и у језику поступка. Једна од ретких заједничких одлика је могућност заснивања надлежности на основу писаног пророгационог споразума између странака, али ни ту нису у потпуности униформни, будући да је код неких од њих потребан, а код других није потребан конекситет са изабраним форумом.

Оснивање МПС-ова је од несумњивог значаја за решавање грађанскоправних и привредноправних спорова са иностраним елементом. МПС-ови представљају додатни избор за странке у овој врсти спорова, поред међународне трговинске и инвестиционе арбитраже и медијације, те националних судова опште надлежности.¹⁴⁷ Пројектовани су на основу дугогодишњег искуства у пројектовању система државног и приватног правосуђа. Димитропулос и Брекулакис називају их судовима будућности и једном од првих институција глобализације 21. века.¹⁴⁸ Како кажу кинески и сингапурски коаутори: „[Г]лобализован свет у коме роба, капитал и привредна друштва прелазе границе на погоднији начин“,¹⁴⁹ наметнуће потребу да се суђење у будућности све више одвија у интернационализованом облику.¹⁵⁰ Треба приметити да оснивање оваквих судова не иде увек глатко и понекад изазива отпор код локалног правосуђа. Пример за то је Белгијски БИБЦ.¹⁵¹

Постојање МПС-ова, националних судова специјализованих за међународне привредне спорове, има и практични значај за домаће правнике. Вероватно је само питање дана када ће се неко од српских привредних друштава наћи у ситуацији да одлучује да ли ће склопити предложени споразум о надлежности неког од ових судова или као тужени или тужилац пре једним од њих. Сходно томе, правни заступници треба да буду обавештени о детаљима њихове надлежности и поступка, могућностима за заступање, трошковима поступка, као и условима за извршење одлука. Док МПС-ови који су под снажним утицајем *common law* система вероватно нису најбољи избор за домаће привреднике, европски судови ове врсте могу се показати као приступачнији и објективнији форум од скувих страних арбитражних институција.

147 S. Dimitropoulos, G. Brekoulakis (2022a), 17.

148 *Ibid.*, 19.

149 *Ibid.*, 6.

150 Z. Huo, Y. Man, 934.

151 W. Gu, J. Tam, 463.

Поред тога, оснивање МПС-ова у најразвијенијим европским земљама (Француској, Немачкој, Холандији, Белгији и Италији) представља важан сигнал о све већој интернационализацији правосудних послова и потреби да се у судству сваке државе одређен број одабраних судија специјализује за спорове са међународним елементом. Специјализација судова за међународне трговинске спорове несумњиво постаје глобални тренд.¹⁵² Дугогодишње искуство је показало да је енглески језик доминантан у међународној трговини и међународним споровима и вероватно ће то дуго остати. Стога пажњу и енергију треба усмерити на одабир одређеног (невеликог) броја националних судија који поседују добро познавање енглеског језика и образовати их у домену међународног јавног, приватног и привредног права, посебно у области уговорног права и права интелектуалне својине са међународним елементом. Таква одабрана група судија, могла би се током времена, уз додатну обуку и учење на искуству других држава, груписати у одељења у оквиру једног првостепеног привредног суда и Привредног апелационог суда, која би се специјализовала за решавање привредних спорова са међународним елементом, као и за послове пружања подршке међународној трговинској арбитражи када је место арбитраже у Србији. Биле би потребне и пропратне измене законодавства које би омогућиле да таква одељења поступају и доносе правноснажне одлуке на енглеском језику. Једна ограничена интернационализација, слична оној у Немачкој, Француској или Холандији, допринела би позиционирању Србије као правно приступачније државе за међународне (стране) пословне субјекте. Улагања државе у оснивање једног таквог одељења, а пре свега у људски, судијски капитал би се временом исплатила јер би могла да страним улагачима, извозницима и увозницима, омогући лакши приступ домаћим судовима, и лакшу комуникацију уз могућност коришћења енглеског језика као универзално прихваћеног језика трговине на коме је већина уговора о улагању и трговини и сачињена. Пратећи трендове у упоредноправној пракси, оваква одељења могла би да постану предводници у увођењу процесних и технолошких иновација и побољшању квалитета судских одлука везаних за арбитражу. Ако би се, уз то, посветила пажња и објављивању и редовном коментарисању њихових одлука, специјализована међународна одељења привредних судова би могла да подигну углед правног система и судства Србије у области привредних спорова.

152 B. Stevanović, 68.

Коришћена литература

- Alotaibi Ibrahim Mathker Saleh, „Establishing an International Commercial Court in Saudi Arabia: Lessons from Dubai and Singapore“, *UUM Journal of Legal Studies*, Vol. 15, Nr. 1/2024.
- Dimitropoulos Stavros, Brekoulakis Georgios, „International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication – An Introduction“, *International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication* (eds. Stavros Dimitropoulos, Gaorious Brekoulakis), Cambridge, 2022a.
- Dimitropoulos Stavros, Brekoulakis Georgios, *International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication*, Cambridge, 2022.
- Djurović Mateja, Lech Franciszek, „Harmonization of Commercial Law Based on Common Law“, *International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication* (eds. Stavros Dimitropoulos, Gaorious Brekoulakis), Cambridge, 2022.
- Gu Weixia, Tam Jacky, „The Global Rise of International Commercial Courts: Typology and Power Dynamics“, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 11, Nr. 2/2022.
- Huo Zhengxin, Man Yip, „Comparing the international commercial courts of China with the Singapore international commercial court“, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 68, Nr. 4/2019.
- Man Yip, Rühl Gisela, *New International Commercial Courts, A Comparative Perspective*, Intersentia, 2024, доступно на адреси: <https://www.larcier-intersentia.com/en/new-international-commercial-courts-9781839704277.html>, 31. 3. 2024.
- Menon Sundaresh, „International Commercial Courts: Towards a Transnational System of Dispute Resolution“, Opening Lecture for the DIFC Courts Lecture Series 2015, доступно на адреси: https://www.judiciary.gov.sg/docs/default-source/news-docs/chief-justice_keynote-opening-lecture-address-delivered-at-the-international-commercial-courtsdifc-courts-lecture-series-2015-international-commercial-courts-towards-a-transnational-system-of-dispute-resolution.pdf, 30. 3. 2024.
- Nielsen Peter Arnt, „The Hague Judgments Convention“, *Nordic Journal of International Law*, Vol. 80, Nr. 1/2011.
- Ortolani Pietro, van Zelst Bas, „International commercial courts and EU law: easing the tension“, *Journal of International Dispute Settlement*, Vol. 14, Nr. 1/2023.
- Ross Alison, New Bahrain International Commercial Court with Appeal to Singapore paves way for disputes hub, *Global Arbitration Review*, 20

- March 2024, доступно на адреси: <https://globalarbitrationreview.com/article/new-bahrain-international-commercial-court-appeal-singapore-paves-way-disputes-hub>, 30. 3. 2024.
- Rühl Gisela, International Commercial Courts for Germany, *EAPIL blog*, 27 April 2023. <https://eapil.org/2023/04/27/international-commercial-courts-for-germany/>, 24. 3. 2024.
- Станивуковић Маја, „Хашка конвенција о избору надлежног суда – критичка процена“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2012. (Stanivuković Маја, „Haška konvencija o izboru nadležnog suda – kritička procena“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1/2012)
- Станивуковић Маја, „Идеализам и реализам у признавању страних судских одлука“, *Правни живот*, бр. 11/2014. (Stanivuković Маја, „Idealizam i realizam u priznavanju stranih sudskih odluka“, *Pravni život*, br. 11/2014)
- Stevanović Balša, „International Commercial Courts as New Actors in Adjudication Business: Collaborators or Competitors?“, *Право и привреда*, бр. 1/2021. (Stevanović Balša, „International Commercial Courts as New Actors in Adjudication Business: Collaborators or Competitors?“, *Pravo i privreda*, br. 1/2021)
- Torsello Marco, Coroneo Caterina, „Specialised commercial courts with jurisdiction over claims against foreign defendants: the Italian approach“, *Lexology*, 1. 9. 2020, доступно на адреси: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6f23e202-92a0-4bf4-b919-2a22db6f9290>, 28. 3. 2024.
- Theus Willem, „International Commercial Courts: A New Frontier in International Commercial Dispute resolution? Lessons from the Mixed Courts of the Colonial Era“, *European Yearbook of International Economic Law* (eds. Jelena Bäuml, Christina Binder, Marc Bungenberg, Markus Krajewski, Gisela Rühl, Christian J. Tams, Jörg Philipp Terhechte, Andreas R. Ziegler), Cham, 2023.

Maja STANIVUKOVIĆ, PhD

Full Professor at the University of Novi Sad Faculty of Law, Serbia

NEW INTERNATIONAL COMMERCIAL COURTS

Summary

In this paper, the author provides an overview of the main characteristics of international commercial courts, their composition and jurisdiction, as well as private international law instruments that ensure the recognition and enforcement of their decisions abroad. International commercial courts are national courts of international jurisdiction. They are established by individual states that aspire to be or become significant global centres for the resolution of commercial disputes. They are characterized by a certain degree of internationalization, reflected in their ability to conduct proceedings in the English language and in the origin of judges, who are, in some instances, foreign nationals. Some international commercial courts adjudicate cases according to common law rules, even though they are based in countries with legal systems based on continental law or Sharia law. The procedural rules before most of these courts incorporate elements of arbitral procedural rules and alternative dispute resolution methods. They generally have jurisdiction in commercial disputes with an international element, and they recognize a written choice-of-court agreement of the parties as the basis for international jurisdiction. In this regard, there is no requirement for any connection with the state where the court is based for valid submission to jurisdiction.

Key words: *Private International Law. – International Commercial Arbitration. – International Commercial Courts. – Commercial Disputes with an International Element. – English as the Language of Proceedings. – Influence of Common Law.*

Датум пријема рада: 1. 4. 2024.

Датум прихватања рада: 29. 4. 2024.